

Studying the Frequency of Smoking Among Students: The Seventh Grade Students of Robat-Karim county

*Pouran Omidvar, Tahereh Mohsenzadeh, Sana Malekzadeh,
Mohammad reza Masjedi*

1- Phd in sociology, Education, Tehran, Iran (corresponding author,
omidvar_p@yahoo.com)

2- Phd in sociology, Education, Tehran, Iran

3- Master of Science in Computer Science, Payam Noor University, Tehran, Iran

4- Professor of pulmonary medicine, Tobacco Control Research Center (TCRC), Iranian Anti-
Tobacco Association, Tehran, Iran

Abstract:

Keywords:

Tobacco,
Teenager,
hookah,
Cigarette,
Student, risky
Behavior
Corresponding
author
✉ Email:
omidvar_p@ya
hoo.com

Background and Objectives: In today's era, smoking as a high-risk behavior has notably increased among adolescents. This study aimed to examine the prevalence of smoking among seventh-grade students in Rabat Karim city. **Method:** The research employed a survey method with cluster sampling. Out of 79 educational centers, 20 were randomly and purposively selected after classification. A total of 700 seventh-grade students from these centers voluntarily participated, forming the statistical population of the POD project. **Findings:** Tobacco use increases as initiation age decreases. Hookah is most common, influenced by peers, relatives, and family (especially fathers). Curiosity, age conditions, and home environments further facilitate adolescent tobacco use. **Conclusion:** Overall, the findings indicate that patterns of tobacco use are increasing in scope as age of initiation declines. Among different tobacco products, hookah use is spreading most rapidly, shaped by the influence of peers and relatives, coupled with the growing normalization of hookah smoking in social and family contexts

ISSN (Online): 2717-2651

DOI:

Received: 1403/11/11 . Reviewed: 1404/01/24 Accepted: 1404/01/31 PP: 18

Citation (APA): Omidvar, p., (2025) . Studying the frequency of smoking among students: the seventh grade students of Robat-Karim county. *Quarterly Journal of Research in Social Studies Education* , 7 (1) , 87 -104.

 <https://doi.org/10.48310/rsse.2025.4384>

مطالعه فراوانی مصرف دخانیات در میان دانش آموزان:

دانش آموزان پایه هفتم شهرستان رباط کریم

پوران امیدوار، طاهره محسن زاده، ثنا ملک زاده، محمدرضا مسجدی

۱-دکتری جامعه‌شناسی، آموزش و پرورش، تهران، ایران (نویسنده مسئول omidvar_p@yahoo.com)

۲-دکتری جامعه‌شناسی، آموزش و پرورش، تهران، ایران (tmohsenzadeh@yahoo.com)

۳-کارشناس ارشد کامپیوتر، پیام نور، تهران، ایران (malekisana123@yahoo.com)

۴-استاد دپارتمان بیماری‌های ریوی، مرکز تحقیقات کنترل دخانیات و انجمن ضد دخانیات ایران، تهران، ایران

(Mrmasjedi@gmail.com)

چکیده

پیشینه و هدف: در عصر نوین استعمال دخانیات بعنوان یک رفتار پرخطر رشد فزاینده‌ای در نوجوانان داشته‌است. لازمه مداخلات اثر بخش با هدف کاهش و کنترل تأثیرپذیری نوجوانان از این آسیب، انجام مطالعات و پژوهش در همه حوزه‌های مرتبط با این آسیب می‌باشد. این پژوهش یک مطالعه توصیفی است که با هدف بررسی فراوانی مصرف دخانیات در بین دانش‌آموزان پایه هفتم در شهرستان رباط کریم انجام شده‌است. **روش:** این مطالعه با روش پیمایش انجام شده‌است. با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای از ۷۹ مرکز آموزشی، ۲۰ مرکز بعد از تفکیک و دسته‌بندی بصورت تصادفی و هدفمند انتخاب شد. در مرحله بعد تعیین حجم نمونه پژوهش در بین ۷۰۰ نفر دانش‌آموز پایه هفتم که از میان مراکز منتخب به‌صورت داوطلبانه بعنوان جامعه آماری طرح پاد انتخاب شده بودند؛ با استفاده از فرمول کوکران صورت گرفت. جهت جمع‌آوری اطلاعات ابزار پرسش‌نامه بکار گرفته‌شد. در این بررسی برای تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. **یافته‌ها** این مطالعه نشان داد که مصرف مواد دخانی همراه با کاهش سن مصرف در نوجوانان بطور فزاینده‌ای افزایش یافته‌است. مصرف قلیان در نوجوانان به تبعیت از اطرافیان نزدیک و عادی‌انگاری مصرف قلیان، بیش از سایر موارد است. **نتیجه‌گیری:** مصرف علنی قلیان و سایر دخانیات توسط اعضای خانواده به‌ویژه پدر، داشتن بستگان و دوستان صمیمی مصرف‌کننده، کنجکاوی و شرایط سنی، همراهی با همالان مصرف‌کننده، امکان مصرف دخانیات در منزل بیش از مکان‌های دیگر، پایین

واژه‌های کلیدی:

دخانیات،

نوجوان،

قلیان،

سیگار،

دانش‌آموز،

رفتار پرخطر

۱. نویسنده مسئول

omidvar_p@yahoo.com

بودن تحصیلات والدین و تأثیر منفی آن بر سطح سواد خود مراقبتی نوجوانان، تسهیل کننده ارتکاب استعمال دخانیات در نوجوانان بود.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۱/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۳۱

شماره صفحات: ۱۸

مقدمه

آسیب‌های اجتماعی در هر جامعه‌ای یکی از عمده‌ترین عوامل تهدیدکننده نظام اجتماعی تلقی می‌شود. وجود آنها در هر جامعه‌ای، یکی از عوامل کندشدن چرخه توسعه و در مواردی عامل بازدارنده آن محسوب می‌شود، هر گونه تلاش در جهت اصلاح، رفع و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در نوجوانان به ویژه انحرافات اخلاقی در آنها به معنای تلاش در جهت رفع موانع توسعه و یا پیامدهای عقب ماندگی است. بنابراین موفقیت در امر مقابله با آسیب‌های اجتماعی در جوانان و نوجوانان معرف موفقیت در امر توسعه و بهبود حیات اجتماعی جامعه است. (Emami.et al, 2015:99). استعمال دخانیات یکی از عمده‌ترین عوامل تهدید کننده سلامت نوجوانان می‌باشد که پیامدهای جبران ناپذیری به همراه دارد. با این وجود امروزه مواد دخانی ارزان‌ترین ماده وابستگی‌آور در دسترس بوده و نوجوانان، خیلی آسان به مصرف آن روی می‌آورند. در دوره نوین، سبک زندگی جوانان به علت اثرپذیری از عوامل مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی آمیختگی‌هایی با آسیب‌های اجتماعی دارد. البته این آسیب‌ها خود نیز پیامدهای مختلفی برای افراد، خانواده‌ها و جامعه به دنبال داشته و از سوی دیگر باعث نادیده گرفتن هنجارها و قواعد حاکم بر مناسبات رفتاری افراد در بستر مناسبات اجتماعی گردیده است. لذا از این گونه رفتارها با عنوان «رفتارهای پرخطر» یاد می‌شود (Soleiman Nejad . et al, 2022: 445).

هر چقدر مصرف دخانی در سنین پایین تر آغاز گردد، خطر ابتلا به بیماریهای ناشی از مصرف آن از جمله سرطان و بیماری قلبی بالاتر خواهد بود؛ علاوه بر این، تعداد قابل توجهی از نوجوانانی که دخانیات مصرف می کنند، مبتلا به وابستگی به نیکوتین می شوند و به مصرف کننده روزانه دخانیات مبدل می شوند (Omidvar. et al, 2025: 83).

در همین راستا، مقاله‌ی حاضر باهدف شناسایی و پیشگیری از استعمال دخانیات بعنوان یک آسیب اجتماعی، به مطالعه فراوانی مصرف دخانیات در بین دانش آموزان پایه هفتم شهرستان رباط کریم می پردازد.

بیان مساله

رفتارهای پرخطر به مجموعه رفتارهایی مانند استعمال سیگار، مصرف الکل، مصرف مواد مخدر و... گفته می شود که عموماً در سنین نوجوانی بروز می کند (Rahmani.et al,2016:2). استعمال دخانیات بعنوان یک رفتار پرخطر و آسیب اجتماعی بیشتر متوجه نوجوانان و جوانان است (Emami.et al,2015:99). این آسیب موجب وابستگی نوجوان به مصرف می شود؛ طبق متن راهنمای تشخیصی و آماری اختلال های روانی، وابستگی به دخانیات، الگوی ناسازگارانه مصرف دخانیات است که به اختلال یا ناراحتی قابل توجه بالینی منجر می شود و کیفیت زندگی را به طور قابل توجهی تحت تأثیر قرار می دهد (Salami. et al,2017:25).

در عصر نوین شیوع بالایی از مصرف دخانیات در بین نوجوانان وجود دارد (Ashraf Nazir et al,2019). گزارش جهانی در مورد روند شیوع مصرف دخانیات نوجوانان در دهه گذشته (۲۰۱۸-۲۰۰۸) حاکی از آن است که به طور متوسط، حدود ۱۲ درصد از نوجوانان ۱۳ تا ۱۵ ساله در سراسر جهان از چند نوع محصول تنباکو (سیگار، سیگار الکترونیکی، قلیان و...) استفاده کرده اند. حداقل ۴۳.۸ میلیون نوجوان ۱۳ تا ۱۵ ساله از یک نوع محصول تنباکو و حدود ۶.۵٪ از نوجوانان ۱۳-۱۵ ساله سیگار استعمال کردند (WHO^۱، ۲۰۱۹). البته مطابق با نتایج پژوهش ها نرخ سیگار کشیدن نسبت به آمار فوق بسیار بالاتر می باشد (Haroca. et al,2018). بر اساس نتایج مطالعه ملی عوامل خطر بیماری های غیرواگیر در سال ۱۴۰۰ (استپس)، میزان شیوع مصرف دخانیات در همه گروه های سنی ایران نیز افزایش یافته است (همشهری، ۷۳۳۸۹۹، www.hamshahrionline.ir/news/733899).

عواملی همچون نابرابری های اقتصادی و اجتماعی (Sabctinrizi.et al,2021:138)، ارتباط و دوستی با همسالان بزهکار و نیز فضای روان شناختی نامطلوب خانواده، (Salami. et

al,2017:24). ناکافی بودن آگاهی و اطلاعات دانش‌آموزان نسبت به مضرات مواد دخانیات (Hemayatkhah .et al,2022:782) از عوامل مؤثری برای گرایش نوجوانان به مصرف مواد دخانی می‌باشد در کنار عوامل نامبرده شده، وابستگی نوجوانان به دخانیات و مصرف آن‌ها قبح اخلاقی کمتری نسبت به سایر آسیب‌ها در جامعه دارد (Emami.et al,2015:99). مصرف دخانیات حتی نسبت به مواد مخدر کم‌ارزشترین ماده‌ای است که به آسانی در دسترس قرار دارد و قبح اجتماعی آن نسبت به مواد مخدر نیز اندک است (Alami.et al, 2015: 342).

در میان انواع مواد دخانی، قبح اجتماعی سیگار کشیدن بیشتر از قلیان است به طوری که مصرف قلیان بین فرد دانش‌آموز، دوستان نزدیک و خویشاوندان نسبی و سببی دانش‌آموزان بیشتر از سیگار شیوع داشته و قلیان کشیدن به رفتاری بهنجار و عادی تبدیل شده‌است (Hemayatkhah .et al,2022:782). افزون بر دلایل نامبرده، پایین بودن سطح سواد خودمراقبتی در جامعه در شدت شیوع و نوع مصرف مواد دخانی در بین نوجوان تاثیرگذار می‌باشد.

رشد فزاینده مصرف مواد دخانی در میان جمعیت نوجوان، یکی از عوامل مهم پیش‌بینی‌کننده گرایش جوانان در آینده به سایر آسیب‌ها و شیوع رفتارهای پرخطر در جامعه می‌باشد. بنابراین امروزه پدیده مصرف مواد دخانیات نوجوان بعنوان یک مسئله مهم اجتماعی نیازمند بررسی و رسیدگی است. مسئله شدن پیشگیری از استعمال دخانیات نوجوانان، دامنه‌ای از وظایف آموزشی و مطالعاتی را برای مدیریت آن، در سطح جامعه می‌طلبد. در این راستا طرح پاد (پیشگیری از استعمال دخانیات) با هدف کاهش استعمال دخانیات در بین دانش‌آموزان برنامه‌ریزی و تدوین گردید. این طرح در مدارس دوره اول دبیرستان منطقه رباط کریم که محل تجمع نوجوانان در بیشتر روزهای سال است با هدف اجرا در سطح ملی، زیر نظر جمعیت مبارزه با دخانیات ایران در حال اجرا می‌باشد.

در اجرای طرح‌ها و رویکردهای پیشگیرانه کارآمد، شناخت و توصیف دقیق پدیده ارتباطی تنگاتنگ و انکارناپذیری با اجرای برنامه‌های مدون فرهنگی و اجتماعی و مداخلات پیشگیرانه متخصصان و به تبع آن ارتقای سطح سواد جامعه دارد. بر این اساس در پژوهش حاضر در راستای هدف طرح پاد (پیشگیری از استعمال دخانیات)، الگوهای مصرف دخانیات در شکل‌های مختلف سیگار، سیگار الکترونیکی، قلیان و پیپ در جمعیت دانش‌آموز پایه هفتم در شهرستان رباط کریم را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد؛ تا ضمن کسب اطلاعات جامع و دقیق از وضعیت دخانیات نوجوانان منطقه، زمینه ارزیابی و شناسایی تحولات وابسته به این پدیده و بستر مداخلات آموزش‌های ضد دخانی و خود مراقبتی اصولی‌تر را به نوجوانان این شهرستان در حد مطلوب فراهم نماید. لازم به ذکر است که شهرستان رباط کریم، منطقه‌ای مهاجرپذیر است و در این منطقه فراوانی آسیب‌های اجتماعی بیشتر است و با توجه به این محیط آسیب‌زا، نوجوانان

بیشتر از همه در معرض خطر هستند بنابراین انتخاب دانش‌آموزان پایه هفتم هم به دلیل آموزش و هم پیشگیری حائز اهمیت است.

چارچوب نظری و پیشینه پژوهش

ساترلند در نظریه پیوند افتراقی با تاکید بر اینکه رفتار در یک محیط اجتماعی یادگرفتنی است معتقد است که بخش عمده رفتار تبه‌کارانه در درون گروه‌های نخستین به‌ویژه گروه‌های همالان فرا گرفته می‌شود (Giddens, 1997: 159). ساترلند تحت تأثیر شاو و مک‌کی معتقد است رفتار انحرافی مانند سایر رفتارهای اجتماعی از طریق هم نشینی و پیوستگی با دیگران آموخته می‌شود «فرضیه‌ی اصلی ساترلند این است که رفتار نابهنجار مثل، سایر رفتارهای اجتماعی از طریق هم نشینی و پیوستگی با دیگران آموخته می‌شود. با باور ساترلند انواع الگوهای درست‌کاری و انحراف اجتماعی در جامعه وجود دارد، اما توزیع آنها و احتمال برخورد افراد با آنها به نظارت اجتماعی بستگی دارد (Ahmadi, 2005: 95).

تراویس هیرشی در نظریه پیوند اجتماعی، بزه و بزه‌کاری را به متغیرهای جامعه شناختی عادی مثل ساختارهای خانوادگی، آموزش و گروه همسالان نسبت می‌دهد (Williams, 2005: 199). علی‌رغم تفاوت‌های موجود میان نظریه پردازان کنترل اجتماعی همگی آنها در این تفکر اولیه شریک هستند که رفتارهای انحرافی مورد انتظار است و آنچه باید تشریح شود این است که چرا مردم از قانون پیروی می‌کنند (Hirschi, 1969: 10). از نظر هیرشی کج‌رفتاری زمانی واقع می‌شود که پیوند میان فرد و جامعه ضعیف گردد. هیرشی چهار جزء اصلی پیوند شخص با جامعه که مانع کج‌رفتاری می‌شود را پیوستگی، مشغولیت، التزام و باور می‌داند (Aliverdinia et al, 2008: 156).

آرچر در در نظریه تکوین شکل، فرهنگ و عاملیت بیان می‌کند که چگونه شرایط ساختاری بر کنش اجتماعی تأثیر می‌گذارد و چگونه این کنش متقابل به نوبه‌ی خود به بسط ساختاری می‌انجامد (Ritzer & Godman, 2014: 585). به زعم این اندیشمند در مرحله نخست، خاستگاه شکل‌گیری پدیده فعالیت منحرفانه، ناتوانی و سستی فرهنگ یا چهارچوب و الگوهای ارزشی و قواعد عام عمل جمعی استوار در جامعه (نظیر قبح اخلاقی اندک مصرف‌قلیان) و سستی ساختارهای حاکم و میزان ضمانت اجرای آنهاست. در جامعه‌ای با ضعف مدیریت قلمرو فرهنگی و ساختارهای کلان (اقتصاد و سیاست و ...)؛ فعالیت‌های پرخطر نظیر استعمال مواد دخانی در بین کنشگران بویژه نوجوانان بیشتر شیوع پیدا می‌کند، در صورت عدم کنترل کنش‌های منحرفانه، توسط کنشگران مصرف‌کننده در بین سایرین این نوع کج‌رفتاری در جامعه اشاعه خواهد یافت. با تأمل در نظریه محیطی و نقش قوی همسالان، انتشار و اشاعه استعمال دخانیات

از طریق همسالان نوجوانان با شدت و سرعت بیشتری صورت می گیرد. خروجی این اشاعه، به عادی انگاری مصرف مواد دخانی توسط نوجوان و نگرش مثبت آنان نسبت مصرف این مواد حتی در جمع خانوادگی می شود.

بنابر ایده آرچر در مرحله بعد، عدول از ارزش های و ساختارهای جامعه بسط و گسترش خواهد یافت تا زمانی که ساختارها و فرهنگ منحرفانه با پذیرش جمعی قوام یابد. با شکل گیری خرده فرهنگ منحرفانه، استعمال مواد دخانی بویژه قلیان در جمع های دوستان و خانوادگی قبح اجتماعی ندارد یا قبح اخلاقی آن بسیار لندک خواهد بود. در رابطه با انتشار خرده فرهنگ منحرفانه، آلبرت کوهن^۱ (۱۹۵۵) با بکارگیری اصطلاح «خرده فرهنگ بز هکاری» در کتاب «پسرهای بزه کار» معتقد است شرایط عمده برای پیدایش خرده فرهنگ «عبارت است از وجود اندر کنش میان کنشگرانی که با مسائل مشابه سازگاری دارند» (Mohsenzadeh, 2012:30). از دید کوهن تعامل با کنشگران منحرف مذكر علل رفتار انحرافی نوجوانان مذكر می باشد. در زمینه سبب شناسی ارتکاب به انحرافات نظیر شیوع رفتار دخانی در بین نوجوانان جسر و جسر^۲ (۱۹۹۷) با طرح نظریه رفتار مشکل آفرین علاوه بر عوامل اجتماعی و تعاملات منفی نوجوان با محیط و اجتماع، گریزی به بعد شخصیتی و رفتاری می زنند و در این رابطه بیان می کنند که "رفتار مشکل ساز نتیجه ی تعامل سه حیطه ی عوامل شخصیتی، محیط و سیستم رفتاری و گروه همسالان است" (Mohammad khani & RezaeiJamaloyei, 2017:265).

بررسی و واکاوی نتایج مطالعات مرتبط با پدیده دخانیات نوجوانان بعنوان پیشینه پژوهش نشان داد که: گنجی و همکاران (۱۴۰۱) بر پایه پژوهش «میزان مصرف سیگار و دخانیات در دانش آموزان دبیرستانی قبل و بعد از دوره کوید-۱۹: یک مرور سیستماتیک و متاآنالیز» به این نتایج رسیدند سن شروع مصرف سیگار در ایران در مقایسه با سایر کشورها پایین تر است. سیف و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیق «عوامل موثر بر گرایش نوجوانان به مصرف قلیان: مرور حوزه های»، دانش و نگرش اشتباه در مورد مضرات قلیان، دسترسی آسان و جذابیت های حسی و پذیرش فرهنگی قلیان، را مهم ترین عوامل موثر در ارتکاب به استعمال قلیان در نوجوان، در نتایج بررسی خود معرفی نمودند.

حمایت خواه و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش پیمایشی «فراوانی مصرف دخانیات در دانش آموزان شهر ورامین: نتایج فاز نخست مطالعه پیشگیری از استعمال دخانیات (پاد)» به این نتایج دست یافتند که بیشترین مصرف ابتدا قلیان و سپس سیگار در بین نوجوانان می باشد. غالب نوجوانان در مکان هایی نظیر پارک، قهوه خانه و کافی شاپ به کشیدن مواد دخانی می پردازند و

1 -Albert Cohen

2- Jessor R, & Jessor SL

مهم‌ترین دلیل برای مصرف را حس کنجکاوی، مصرف دوستان نزدیک، فراوانی مصرف خویشاوندان، تحصیلات پایین والدین، پایین بودن آگاهی نسبت مضرات دود دست دوم گزارش کرده‌اند. همچنین مطابق با نتایج این پژوهش مصرف قلیان به دلیل قبح اجتماعی پایین، بین دانش‌آموز، دوستان نزدیک و خویشاوندان نوجوان بیش‌تر از سیگار بوده و قلیان کشیدن به رفتاری بهنجار و عادی تبدیل شده‌است.

زارعی (۱۴۰۰) در پژوهشی دیگر به «بررسی وضعیت مصرف دخانیات در نوجوانان شهر بوشهر و عوامل مرتبط بر آن سال ۱۳۹۸» پرداختند. نتایج این بررسی نشان داد که مصرف دخانیات با داشتن دوستان مصرف‌کننده و یا استعمال دخانیات توسط افراد خانواده و وابستگان نزدیک افزایش می‌یافت.

عزیز و همکاران^۱ (۲۰۲۲) پژوهش «عادت سیگار کشیدن: مداخله مشاوره برای دوره دوم» را با روش کیفی با هدف بررسی تاثیر مشاوره و آگاهی دادن بر ترک سیگار در میان نوجوانان ارائه دادند. عوامل خانوادگی، روابط اجتماعی و عوامل محیطی در شیوع این رفتار پرخطر از نتایج این پژوهش بوده‌است. روی‌تاپرا و همکاران^۲ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای کمی با عنوان «تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده بعنوان یک مدل تغییر رفتار برای استراتژی‌های کنترل دخانیات در میان نوجوانان در بوتسوانا» به این نتایج دست یافتند: یک سوم دانش‌آموزان تجربه یک بار استعمال سیگار داشته‌اند. همچنین بین داشتن اعضای خانواده، دوست صمیمی مصرف‌کننده، نگرش مثبت نسبت به دخانیات و تجربه مصرف مواد دخانی نوجوان ارتباط قوی وجود داشت.

اشرف نظیر و همکاران^۳ (۲۰۱۹) در طرح پیمایشی «شیوع جهانی مصرف دخانیات در نوجوانان و پیامدهای نامطلوب آن بر سلامت دهان و دندان» این یافته‌ها حاصل گردید که مصرف دخانیات در بین نوجوانان ۱۳۳ کشور جهان در حدود ۱۹.۳۳ درصد شیوع یافته است. ایکس اوفن و همکاران^۴ (۲۰۱۵) در پژوهشی «بررسی عوامل موثر در گرایش به استعمال دخانیات در میان نوجوانان در مناطق روستایی چین: استفاده از تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده و نقش نفوذ اجتماعی» به این نتایج دست یافتند که داشتن نگرش مثبت نسبت به استعمال سیگار و ارتباط با دوستان سیگاری و داشتن بستگان و خانواده سیگاری، به طور قابل‌توجهی با قصد سیگار کشیدن و افزایش احتمال استعمال سیگار ارتباط وجود دارد.

1-Abdul Aziz, A.R. , Shafie, A.A.H. and Amerudin, A.R.

2 -Roy Tapera, Bontle Mbongwe, Magen Mhaka-Mutepfa, Andrew Lord, Nthabiseng A- Phaladze.

3 -Ashraf Nazir ,Muhammad, Asim Al-Ansari, Nabeela Abbasi, Khalid Almas

4 -Xuefen Su, Liping Li, Sian M Griffiths, Yang Gao, Joseph T F Lau, Phoenix K H Mo.

با توجه به نتایج پژوهش‌های انجام شده در داخل و خارج از کشور می‌توان گفت، مصرف دخانیات در بین نوجوانان روبه افزایش است و عواملی مانند عدم آگاهی نوجوانان نسبت به مضرات دخانیات، کاهش نظارت خانواده‌ها، منع اجتماعی کمتر، تاثیر گروه همسالان و... در افزایش مصرف دخانیات تاثیرگذار است. اهمیت پژوهش حاضر از این جهت است که منطقه رباط کریم یک منطقه مهاجرپذیر است و آسیب‌ها و فراوانی گرایش به سمت دخانیات در این منطقه می‌تواند متفاوت و بیشتر از سایر شهرها و مناطق دیگر باشد.

روش‌شناسی پژوهش

برای انجام این پژوهش از روش کمی و پیمایش استفاده شده‌است. مطالعه پیمایشی یک روش پژوهش کمی است که برای جمع‌آوری داده‌ها از مجموعه‌ای از پاسخ دهندگان استفاده می‌شود. جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه مراکز آموزشی دوره متوسطه اول، منطقه آموزش و پرورش رباط کریم در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ به تعداد ۷۹ مراکز آموزشی بودند که در این مراکز نوجوانان مشغول به تحصیل در پایه هفتم بعنوان جامعه هدف مورد مطالعه قرار گرفتند. معیار تعیین پایه هفتم جهت بررسی در دو مرحله، برپایه نتایج پژوهش‌های پیشین طرح پاد شهرستان ورامین و نظر متخصصان و کارشناس علوم تربیتی و جامعه‌شناسی بوده‌است.

برای انتخاب نمونه‌ی معرف و دقیق در مراکز آموزشی، نخست نمونه‌گیری مدارس با این ترتیب صورت گرفت که کلیه دبیرستان‌های شهرستان، براساس مراکز آموزشی دخترانه و پسرانه، نوع دبیرستان (مدارس دولتی و غیردولتی، مدارس شاهد و تیزهوشان و دبیرستان عادی) و مناطق شهری و حاشیه در قالب روستایی، دهستان و شهرک، تفکیک و دسته‌بندی شدند. در ادامه از میان مراکز آموزشی عادی و غیرانتفاعی، کلیه مناطق آموزشی شهرستان با روش نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای دسته‌بندی شده و شیوه تصادفی به تعداد ۱۸ مرکز آموزشی از مجموعه ۹ آموزشگاه دخترانه و ۹ آموزشگاه پسرانه انتخاب شدند.

براساس این نمونه‌گیری، ۴ دبیرستان عادی از مدارس حاشیه و ۱۴ دبیرستان (۲ مرکز آموزشی دخترانه و پسرانه غیردولتی و ۱۴ مرکز دولتی) از دو منطقه شهری رباط کریم و پرند جهت مطالعه منتخب شدند. سایر دبیرستان‌ها ۲ مرکز آموزشی (شاهد دخترانه، فرزندان پسرانه) بصورت هدفمند و با توجه به اعلام همکاری مراکز تعیین شده در مطالعه بصورت هدفمند از بین ۴ مرکز انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. بعد از انتخاب مراکز با مراجعه کارشناسان به مراکز فوق، تعداد ۹۵۶ نفر دانش‌آموزان پایه هفتم از میان مراکز منتخب بصورت داوطلبانه بعنوان جامعه آماری طرح پاد انتخاب و در طی ۵ ماه مورد آموزش قرار گرفتند. با توجه به تفاوت تعدادها کلاس‌ها پایه هفتم در هر مرکز آموزشی (۵ تا ۲ کلاس)، و به تبع آن تفاوت بالای

جمعیت مراکز آموزشی در مقایسه با هم، با تصمیم گروه علمی در هر دبیرستان دو کلاس پایه هفتم جهت مطالعه انتخاب شدند.

در مرحله بعد تعیین حجم نمونه پژوهش در مراکز منتخب با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه کوکران صورت گرفت؛ در نهایت با بهره‌گیری از این فرمول حجم نمونه منتخب پژوهش ۲۷۵ نفر در هر مرحله اجرا (فاز) برآورد شد که بنابر نظر کارشناسان با توجه به شرایط، حجم نمونه آن به ۷۵۰ نفر افزایش یافت. این جمعیت بعد از جمع‌آوری داده‌های پژوهش با خروج پرسش‌های ناقص جامعه نمونه در هر مرحله به ۷۰۰ نفر در هر مرحله کاهش یافت.

در این پژوهش با توجه به موضوع و هدف پژوهش، اطلاعات مورد نیاز با ابزار پرسشنامه گردآوری گردید. با هدف داشتن اعتبار، محتوای پرسشنامه پژوهش با نظر کارشناسان تدوین شد. برای حصول روایی قابل قبول در نشست‌های متعدد با کمک همکاران علمی طرح به انتخاب معتبرترین شاخص‌های گردآوری شده از بین شاخص‌های موجود در پرسش‌نامه آزمون شده‌ی قبلی اقدام نمودیم. برای برآورد پایایی در این تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که با توجه به مقدار $0/78$ به دست آمده همبستگی درونی گویه‌ها کفایت لازم را نشان داد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین) استفاده شد.

یافته‌ها

در این پژوهش از ۷۰۰ نفر فرد مورد مطالعه، ۵۲/۰ درصد پسر و دختر ۴۸/۰ درصد، در گروه‌های سنی ۱۵-۱۲ سال مشارکت داشته‌اند. از نظر تحصیلات پدر (۳۲۹ نفر) ۴۷ درصد زیر دیپلم، (۲۳۷ نفر) ۳۳/۹ درصد دیپلم و ۱۹/۱ درصد تحصیلات بالای دیپلم دارند. تحصیلات مادر پاسخگویان ۴۶/۳ درصد زیر دیپلم، ۳۵/۹ درصد دیپلم و ۱۷/۹ درصد بالاتر از دیپلم است (جدول ۱).

جدول (۱) توزیع فراوانی تحصیلات والدین

تحصیلات		پدر		مادر	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
بی‌سواد		۳۱	۴/۴	۵۱	۷/۳
ابتدایی		۱۱۷	۱۶/۷	۱۳۲	۱۸/۹
متوسطه		۱۸۱	۲۵/۹	۱۴۱	۲۰/۱
دیپلم		۲۳۷	۳۳/۹	۲۵۱	۳۵/۹
لیسانس		۹۵	۱۳/۶	۹۷	۱۳/۹
فوق لیسانس و بالاتر		۳۹	۵/۶	۲۸	۴/۰
کل		۷۰۰	۱۰۰/۰	۷۰۰	۱۰۰/۰

نتایج این پژوهش در زمینه تجربه مصرف مواد دخانی در بین بستگان و اعضای خانواده حاکی از آن است: در بین اعضای خانواده، بیشترین پاسخ مربوط به مصرف کننده بودن پدر با استعمال سیگار (۲۵/۷) و مصرف قلیان (۱۴/۶) و در بین فامیل های سببی دانش آموزان بیش از ۳۰ درصد قلیان استعمال داشته اند (جدول شماره ۲). برحسب علنی بودن مصرف دخانیات در حضور نوجوان، ۳۴/۳ درصد از پاسخگویان مشاهده گر مصرف سیگار و ۳۴/۲ درصد مصرف قلیان در حضور آن ها انجام شده است.

جدول (۲) توزیع فراوانی اطرافیان مصرف کننده سیگار و قلیان

مصرف اعضای خانواده		سیگار		قلیان	
		بله	خیر	بله	خیر
پدر		۲۵/۷	۷۴/۲	۱۴/۶	۸۴/۳
مادر		۱/۱	۹۸/۹	۶/۴	۹۳/۶
برادر		۲/۳	۹۷/۷	۸/۱	۹۱/۹
خواهر		۲/۶	۹۷/۴	۴/۹	۹۵/۱
سایرین (عمو- عمه- پدر بزرگ- مادر بزرگ و...)		۳۴/۱	۶۵/۸	۳۲/۴	۶۷/۳

از نظر سن شروع به مصرف دخانیات ۴۰/۷ درصد بین سن ۱۳-۱۲ سال بودند مصرف دخانیات را شروع کردند و ۴۰/۴ درصد مصرف را در خانه خود و ۵۹/۶ درصد در مکان هایی نظیر پارک، سفره خانه و خانه دوستان دخانیات مصرف کرده اند (شکل ۱ و ۲).

در خصوص نوع مصرف دخانیات، فراوانی مصرف سیگار و قلیان در بین دانش آموزان به ترتیب ۱/۱ و ۳۰/۳ درصد است (جدول ۳). میزان مصرف مواد دخانی جدید نظیر سیگار الکترونیک، قلیان الکترونیک و تنباکوی جویدنی برابر با ۲/۶، ۶/۴ و ۲/۳ درصد است. همچنین ۶/۷ درصد از پاسخگویان اذعان داشتند که خانواده از مصرف سیگار آنها و ۴۴/۱ درصد والدین نیز از مصرف قلیان آنها مطلع است.

جدول (۳) توزیع نسبی پاسخگویان بر اساس مصرف نوع دخانیات

نوع دخانیات	بله	خیر
سیگار	۱۱/۱	۸۸/۹
قلیان	۳۰/۳	۶۹/۷
سیگار الکترونیک	۲/۶	۹۸/۴
قلیان الکترونیک	۶/۴	۹۳/۷
تنباکوی جویدنی	۲/۳	۹۷/۷

همچنین نگاهی به داده های برگرفته از آمارهای به دست آمده از این تحقیق نشان داد که ۲/۵ درصد پاسخگویان هر روز هفته سیگار می کشند، ۲۳/۷ درصد یک یا دو روز در هفته، ۸/۱ درصد از پاسخگویان سه تا پنج روز در هفته سیگار می کشند. همچنین ۳/۰ درصد پاسخگویان

هر روز هفته قلیان می کشند، ۵۰/۴ درصد یک یا دو روز در هفته، ۲۰/۳ درصد از پاسخگویان سه تا پنج روز در هفته قلیان می کشند. بنابراین می توان گفت کشیدن قلیان در بین پاسخگویان رایج تر است (جدول ۴).

جدول (۴) آمار توصیفی میزان مصرف دخانیات در هفته

مصرف دخانیات در هفته		هر روز		یک یا دو روز		سه تا پنج روز		نمی کشم	
فرآوانی		درصد		فرآوانی		درصد		فرآوانی	
به طور معمول در یک هفته چند روز سیگار می کشید؟		۶	۲/۵	۵۶	۲۳/۷	۱۹	۸/۱	۱۵۵	۶۵/۷
به طور معمول در یک هفته چند روز قلیان می کشید؟		۷	۳/۰	۱۱۹	۵۰/۴	۴۸	۲۰/۳	۶۲	۲۶/۳

مقادیر برآمده از آزمون این پژوهش حاکی از آن است که ۳۱ درصد از دوستان نزدیک پاسخگویان تجربه استعمال سیگار و ۴۵/۱ درصد مصرف قلیان داشته اند (جدول ۵).

جدول (۵) توزیع مصرف سیگار و قلیان در بین دوستان

سیگار و قلیان کشیدن دوستان نزدیک	خیر هیچکدام	بله بعضی از آنها	بله اکثر آنها	بله تمام آنها
آیا دوستان نزدیک سیگار می کشند؟	۶۹/۰	۲۵/۰	۴/۹	۱/۱
آیا دوستان نزدیک قلیان می کشند؟	۵۴/۹	۳۲/۳	۹/۷	۳/۱

در پاسخ به سوال مهم ترین دلیل برای مصرف مواد دخانی مطابق با نتایج جدول (۶)، ۴۴/۹ درصد دانش آموزان کنجکاوی را اعلام کردند. همچنین تفریح و سرگرمی ۲۸/۴ درصد، ارتکاب به استعمال دخانیات توسط پدر ۲۴/۳ درصد و مصرف دخانیات توسط دوستان ۲۲/۲، سایر عوامل مهم تاثیرگذار به ترتیب بوده اند.

جدول (۶) توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس علل گرایش به دخانیات

علل گرایش	بله	خیر
مصرف دخانیات توسط پدرم	۲۴/۳	۷۵/۸
مصرف دخانیات توسط مادرم	۷/۴	۹۲/۶
مصرف دخانیات توسط برادر/خواهر	۷/۰	۹۳/۰
مصرف دخانیات توسط معلم	۶/۶	۹۳/۴

۷۷/۸	۲۲/۲	مصرف دخانیات توسط دوستان
۸۶/۰	۱۴/۰	کاهش استرس و احساس آرامش
۸۶/۸	۱۳/۲	تاثیر بازیگران سینما و تلویزیون
۵۰/۶	۴۹/۴	کنجکاوی
۸۶/۸	۱۳/۲	فشار دوستان برای امتحان کردن دخانیات
۷۱/۶	۲۸/۴	تفریح و سرگرمی
۸۱/۹	۱۱/۱	احساس بزرگ شدن
۹۰/۱	۹/۹	محیط و محله زندگی

همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود در زمینه منبع آگاهی از مضرات دخانیات ۵۵/۱ درصد از پاسخگویان اطلاعات خود از خانواده و مدرسه، ۴۳/۶ درصد شبکه‌های اجتماعی به دست آوردند. همچنین تلویزیون، دوستان و پوستر و بنر در کسب اطلاعات نسبت به مضرات قلیان و سیگار مطابق با نتایج این جدول تأثیر داشته‌اند (جدول ۷).

جدول (۷) توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس منبع آگاهی از مضرات دخانیات

عوامل آگاه شدن نسبت به مضرات قلیان و سیگار	بلی	خیر
خانواده و مدرسه	۵۵/۱	۴۴/۹
دوستان	۱۵/۴	۸۴/۶
تلویزیون	۳۱/۴	۶۸/۶
شبکه‌های اجتماعی	۴۳/۶	۵۶/۴
پوستر و بنر	۱۲/۷	۸۷/۳

همچنین آمار میزان آگاهی پاسخگویان نسبت به مضر بودن مصرف دخانیات حاکی از آن است که ۵۷/۷ درصد با کشیدن قلیان به صورت تفریحی کاملاً مخالف، ۶۴/۴ درصد با ضرر نداشتن دود قلیان دیگران برای ما کاملاً مخالف، ۷۶/۹۱ درصد با قبول تعارف قلیان کاملاً مخالف، ۷۳/۱ درصد با ضرر نداشتن دود سیگار دیگران برای ما کاملاً مخالف و ۸۰/۷ درصد با قبول تعارف سیگار کاملاً مخالف هستند (جدول ۸).

جدول (۸) آمار توصیفی نگرش نسبت به مضر بودن مصرف دخانیات

آگاهی نسبت به مضر بودن مصرف دخانیات	کاملاً موافقم	موافقم	تأخوری	مخالفم	کاملاً مخالفم
کشیدن قلیان به صورت تفریحی اشکالی ندارد.	۱/۹	۲/۹	۱۳/۷	۲۳/۹	۵۷/۷

۶۴/۴	۲۶/۴	۵/۶	۱/۳	۲/۳	دود قلیان دیگران ضرری به ما نمی‌رساند.
۷۶/۱	۱۹/۱	۲/۹	۱/۴	۰/۴	اگر از دوستان صمیمی قلیان تعارف کند، می‌پذیرم
۷۳/۱	۱۶/۴۱	۴/۶	۲/۱	۴/۰	دود سیگار دیگران برای ما ضرر ندارد.
۸۰/۷	۱۱/۴	۳/۳	۲/۹	۱/۷	اگر از دوستان صمیمی سیگار تعارف کند، قبول نمی‌کنم.

تجزیه و تحلیل

هدف از پژوهش حاضر با توجه به رشد فزاینده‌ای استعمال دخانیات در بین نوجوانان بعنوان یک رفتار پرخطر و یکی از عوامل مهم پیش‌بینی کننده انحرافات دیگر، بررسی فراوانی مصرف دخانیات در بین دانش‌آموزان بوده‌است.

نتایج این پژوهش بر روی گروه‌های سنی نوجوان ۱۵-۱۲ سال نشان داد که شیوع رفتار دخانی با توجه به میانگین سن شروع مصرف دخانیات ۴۰/۷ درصد در رنج ۱۳-۱۲ سال همسو با نتایج مطالعات گنجی و همکاران (۱۴۰۱) رو به کاهش است. بیشترین فراوانی مصرف مواد دخانی در بین مصرف‌کننده نوجوان، ۳۰/۳ درصد قلیان و در مرحله بعد سیگار با ۱۱/۱ درصد مورد استعمال قرار گرفت. همچنین در زمینه میزان تجربه مصرف، استعمال قلیان ۵۰/۴ درصد بصورت یک یا دو روز در هفته، بالاترین نرخ مصرف مواد دخانی در افراد مورد مطالعه بود. در راستای این نتایج و برپایه یافته‌های روی‌تاپرا و همکاران (۲۰۲۰)، زارعی (۱۴۰۰)، (اشرف نظیر و همکاران ۲۰۱۹) مصرف سیگار و قلیان در نوجوان نرخ بالای مصرف و قابل تأملی دارد. همچنین همسو با نتایج پژوهش حملیت‌خواه و همکاران (۱۴۰۰)، سیف و همکاران (۱۴۰۱) گرایش به مصرف قلیان در نوجوانان بدلیل قبح اخلاقی و اجتماعی اندک آن نسبت به مصرف سیگار بسیار زیاد شده‌است؛ می‌توان گفت الگوهای مصرف انواع مواد دخانی در بین نوجوانان نه تنها افزایش یافته بلکه از سیگار به قلیان با شیب زیادی تغییر یافته‌است که بیانگر نوع شکاف در الگوهای مصرف دخانیات می‌باشد.

نتایج این مطالعه مبین آن است که مصرف دخانیات در خانه، بخصوص سیگاری بودن پدر ۲۵/۷ درصد و مصرف قلیان توسط پدر ۱۴/۶ درصد و همین‌طور تجربه بالای مصرف قلیان توسط اقوام سببی در ارتکاب به استعمال دخانیات نوجوان مطابق با نتایج مطالعات روی‌تاپرا و همکاران (۲۰۲۰)، ایکس اوفن و همکاران (۲۰۱۵) و زارعی (۱۴۰۰) تأثیرگذار است. علنی بودن مصرف دخانیات در منزل با پایه نتایج، ۳۴/۳ درصد مصرف سیگار و ۳۴/۲ درصد مصرف قلیان

توسط اعضای خانواده را مشاهده نموده‌اند؛ همین‌طور ضعف مدیریت خانواده با توجه به اینکه نیمی از والدین ۵۰/۸ درصد از استعمال دخانیات بخصوص مصرف قلیان فرزندان مطلع بودند و در نهایت کانون مصرف نوجوانان ۴۰/۴ درصد، برخلاف نتایج مطالعات حمایت‌خواه و همکاران (۱۴۰۰) منزل ثبت شده‌است؛ بعنوان بخش دیگری از نتایج این پژوهش همسو با دستاوردهای تحقیقات عزیز و همکاران (۲۰۲۲)، سیف و همکاران (۱۴۰۱) بیانگر نقش عوامل خانوادگی در شکل‌دهی رفتار خطرآفرین (استعمال دخانیات) نوجوان و در دسترس بودن دخانیات برای نوجوان می‌باشد. نوجوانی که در بستر خانواده، مشاهده‌گر کنش‌های پرخطر اعضای خانواده بویژه پدر در جایگاه نظارتی و بستگان سببی خود است؛ از طرفی والدین مطلع از رفتاری دخانی نوجوان و خانه مامنی برای ارتکاب رفتار دخانی او مخصوصاً استعمال قلیان نوجوان شده‌است؛ نسبت به همسالان خود به مصرف مواد دخانی نه تنها مانع اجتماعی کمتری پیش رو دارد بلکه با الگوپذیری از افراد پرنفوذ در اطراف خود تمایل بیشتری به تجربه مصرف دخانیات خواهد داشت.

نتایج دیگر این مطالعه نشان داد ۵۵/۱ درصد از دانش‌آموزان، خانواده را در کنار مدرسه بعنوان منبع کسب آگاهی از مضرات دخانیات معرفی کرده‌اند؛ از طرفی والدین بعنوان عامل مهم آگاهی رسانی، با مدرک تحصیلی ۴۶/۶ درصد کمتر از دیپلم، اغلب از تحصیلات رو به پایین برخوردار بوده‌اند و علی‌رغم برخوردار شدن نوجوان از صدمات مواد دخانی (میزان آگاهی از زیان‌های دود دست دوم قلیان ۶۴/۴ درصد و ۷۳/۱ درصد دود دست دوم سیگار) با توجه به یافته‌های این پژوهش، دانش خودمراقبتی نوجوانان از قرار گرفتن در معرض دخانیات کافی و اصولی نبوده‌است.

برپایه این نتایج و تحقیقات حملیت‌خواه و همکاران (۱۴۰۰) اگرچه خانواده‌های افراد مورد مطالعه با انتقال اطلاعات به دنبال واکسینه کردن فرزند خود در برابر ارتکاب به رفتار دخانی را داشته‌اند. اما کم‌سواد والدین خود سد عظیمی در برابر بهره‌گیری از شیوه اصولی فرزندپروری، شناخت علمی دوره نوجوانی و آسیب‌های در کمین نوجوان و انتقال صحیح دانش خودمراقبتی بوده‌است. بنابراین هرچند خانواده در آموزش نوجوانان نسبت به مصائب دخانیات پویا بوده‌اند؛ اما در انتقال پیام‌های خود مراقبتی بدلیل فقدان مهارت علمی و اصولی کافی موفق نبوده‌اند و رفتار دخانی در نوجوانان جامعه هدف، شیوع گسترده‌ای داشته‌است.

در زمینه علل تجربه مصرف دخانیات توسط نوجوان، کنجکاو۴/۴۹ درصد و در مرحله بعدی تفریح و سرگرمی، تاثیرپذیری از پدر مصرف‌کننده و مصرف دخانیات توسط دوستان، مهم‌ترین دلایل تاثیرگذار در سوق دادن نوجوان به مصرف دخانیات در این مطالعه بوده‌است. همچنین همراهی با دوستان صمیمی مصرف‌کننده (۳۱ درصد کشیدن سیگار و ۴۵/۱ درصد

تجربه مصرف قلیان) بخشی دیگر از نتایج سبب‌شناسی رفتار دختانی نوجوان در این پژوهش است. براساس این بخش از یافته‌ها و همسو با نتیجه تحقیقات حمایت‌خواه و همکاران (۱۴۰۰)، ایکس‌اوفن و همکاران (۲۰۱۵)، روی‌تاپرا و همکاران (۲۰۲۰) در شکل‌گیری پدیده دخانیات نوجوان دلایل و انگیزه‌های متعددی دخیل می‌باشند. انگیزه‌های رفتار مشکل‌ساز می‌تواند نتیجه‌ی شرایط دوره رشد نوجوان باشد. نوجوان در این دوره سنی، جهت فروکش کردن هیجانات، پاسخ به حس کنجکاوی خود، اعلام استقلال از خانواده و خودنمایی در برابر همالان بیش از سایر گروه سنی در معرض خطر خود را قرار می‌دهد. افزون بر این، عوامل محیطی نظیر داشتن پدر مصرف‌کننده، دسترسی آسان و ارزان به دخانیات در زمان گذران اوقات فراغت، پذیرش فرهنگی ماده دخانی بویژه قلیان بعنوان ابزار تفرج و همراهی با دوستان مصرف‌کننده هم بطور فزاینده باعث قرار گرفتن نوجوان در این مسیر پرخطر خواهند بود.

نتیجه‌گیری

در جمع بندی و نتیجه‌گیری پژوهش حاضر می‌توان گفت که الگوهای مصرف انواع مواد دخانی همراه با کاهش سن مصرف دخانیات، بطور فزاینده‌ای افزایش یافته‌است. در بین انواع مواد دخانی تجربه مصرف قلیان در نوجوانان به تبعیت از اطرافیان پرنفوذ مصرف‌کننده و عادی انگاری مصرف قلیان، بشدت در حال گسترش می‌باشد. بر خورداری والدین از تحصیلات پایین و فقدان مهارت علمی فرزندپروری تاثیر منفی بر سطح سواد خودمراقبتی نوجوانان و ایمنی نوجوانان در برابر مصرف قلیان و دیگر مواد دخانی داشته‌است. علاوه بر این مصرف علنی دخانیات و به‌طور ویژه استعمال قلیان در بین اعضای خانواده بویژه پدر، داشتن بستگان نزدیک و دوستان صمیمی مصرف‌کننده، کنجکاوی و شرایط سنی دوره نوجوانی، همراهی با همالان مصرف‌کننده و امکان مصرف دخانیات در منزل بیش از مکان‌های دیگر، تسهیل کننده ارتکاب استعمال دخانیات در نوجوانان بوده‌اند. براساس نتایج این پژوهش پیشنهاد می‌گردد:

با توجه به فراوانی مصرف قلیان در بین آحاد جامعه و نوجوانان، بدون تردید یکی از عوامل بسیار مؤثر در گرایش به آن، وجود نگرش‌ها و هنجارها سنتی و نادرست حاکم بر جامعه است که تغییر در چنین نگرش‌ها و هنجارهایی، تلاش‌های علمی و عملی مستمری را می‌طلبد و البته اثربخش‌ترین راهکار، راهکاریست که در قالب ساختارهای اجتماعی و فرهنگی هر منطقه تدوین گردد؛ البته منظور جزیره‌ای عمل کردن نیست بلکه ضمن ارائه یک الگوی ترکیبی و کلی به تفاوت‌ها و شرایط و ویژگی‌های فرهنگی، مذهبی، اقتصادی، بومی و ... هر منطقه نیز توجه گردد.

در رابطه با دوره نوجوانی و شیوه محافظت از نوجوانان در برابر آسیب‌های اجتماعی، با اجرای برنامه‌های آموزشی، توانمندسازی خانواده‌هایی که سطح تحصیلات و سواد رو به پایین دارند در کاهش آسیب‌های نوجوانان تاثیر چشمگیری خواهد داشت.

سیاسگذاری: این پژوهش بخشی از گزارش طرح پاد است و با حمایت جمعیت مبارزه با استعمال دخانیات و همکاری آموزش و پرورش شهرستان رباط کریم صورت گرفته است. همکاران این طرح بر خود لازم می‌دانند که از تمامی مسئولین جمعیت مبارزه با استعمال دخانیات و همچنین دانش‌آموزان عزیز، فرهنگیان محترم و مسئولین آموزش و پرورش که امکان انجام این مطالعه را فراهم آوردند تشکر کنند.

منابع و مأخذ

- Abdul Aziz, A.R. , Shafie, A.A.H. and Amerudin, A.R. 2022. Smoking Habit: Counselling Intervention For Secondary School's Students 'Abqari Journal. 26, 1 (Apr. 2022), 48-60. DOI:<https://doi.org/10.33102/abqari.vol26no1.497>.
- Alivardinia, Akbar, Riahi, Mohammad Ismail, Soleimani Bashli, Mohammad Reza(2008). Sociological explanation of the tendency to smoke, Journal of the Faculty of Literature and Humanities, volume 1, number 61, pp. 162-188. In Persian
- Ahmadi, Habib(2005).Sociology of Deviance, Tehran, Samt Publications. In Persian
- Ashraf Nazir ,Muhammad, Asim Al-Ansari, Nabeela Abbasi, Khalid Almas(2019)Global Prevalence of Tobacco Use in Adolescents and Its Adverse Oral Health Consequences ,Open Access Maced J Med Sci. 2019 Nov 15; 7(21): 3659–3666.
- Alami,A.Rezaeian Kochi, M.H. Meshki, M.(2016). The application of the theory of planned behavior in predicting the intention and behavior of smoking prevention among students of Gonabad University of Medical Sciences, Health education and health promotion in Iran, volume 3, number 4, pp. 340-348. In Persian
- Emami, H. Naseri kozegarani, gh.Saeidfar,K. Rezaei Shiraz,A. Masjedi,M.R(2016). Investigating the relationship between students' smoking patterns and their exposure to teachers' smoking, Journal of Shahid Sadougi University of Medical Sciences, Yazd, Volume 18, Number 2, pp. 110-98. In Persian .
- Ganji,R. Ebragimi, R. SHirvani,M.(2023). The amount of smoking and tobacco use in high school students before and after the Covid-19 pandemic, A systematic review and meta-analysis, the 8th student research congress of the southwestern region of the country (Amashi region 4) and

- the second internal conference of the Shushtar Faculty of Medical Sciences and Health Services, Shushtar. In Persian
- Giddens, Anthony (1997). *Sociology*, Translated by Mohsen Sabouri, Tehran, Published by Ney.
- Haruka Minami, Erika Litvin Bloom, Hannah R. Brinkman, Ana M. Abrantes, Cara C. Young, and Richard A. Brown (2018) Factors related to cigarette smoking and intent to quit among adolescent inpatients with psychiatric and substance use disorders, *Drug Alcohol Depend.* 2018 May 1; 186: 215–218.
- Hemayatkhah, M. ghafari, S. Masjedi, M.R. Rahmaniyan, V. (2022). The frequency of smoking among students of Varamin city: the results of the first phase of the smoking prevention study, *Komesh magazine*, volume 23, number 6, pp. 784-777. In Persian
- Hirschi, Travis (1969). *Causes of Delinquency* Berkeley: University of California press.
- Omidvar, p. Mohsenzadeh, T. Malekzadeh, S. Masjedi, M.R. (2025). Investigating factors affecting the return to tobacco use among adolescents, *Journal of Socio-Cultural Development Studies*, Volume 13, Number 1, PP .80-98. In Persian
- Rahmani, Maryam; Ghasemi (2016). Vahid; Hashemianfar, Ali. The effect of social relationships on the occurrence of risky behaviors among adolescents in Bejnourd city (, name of the journal) volume 27, number 1, pp1-26. In Persian
- RoyTaper, Bontle Mbongwe, Magen Mhaka-Mutepfa, Andrew Lord, Nthabiseng A Phaladze (2020), Nicola M Zetola The theory of planned behavior as a behavior change model for tobacco control strategies among adolescents in Botswana, *PLoS One*, Volume 5;15:6
- Salami, F. Khatami, H. Noori, R. (2019). Predicting the amount of tendency to use drugs based on the psychological environment of the family and the role of the peer group in adolescents who use tobacco. *Family and health*, volume 8, number 1, pp. 24-39. In Persian
- Seif, M. Bahraei, N. Dehghani, M. Sharifi, A. (2023). Factors affecting teenagers' tendency to use hookah: a field review. *Systematic review in medical sciences*, course 2, number 4, pp. 69-80. In Persian
- Soleiman Nejad, M. Niazi, M. Soleiman Nejad, T. (2022). Individualistic factors affecting the tendency towards risky behaviors among youth in Kashan, *Strategic Studies of Sports and Youth*, Volume 21, PP.443-462. In Persian
- Williams, Frank P. (2004). *Criminological theories*, Translated by Mohammadreza Malek Mohammadi, Tehran, Mizan.
- Xuefen Su, Liping Li, Sian M Griffiths, Yang Gao, Joseph T F Lau, Phoenix K H Mo (2015) Smoking behaviors and intentions among adolescents in rural China: The application of the Theory of Planned Behavior and the role

of social influence, Addictive Behaviors, Volume 48, September 2015,: 44-51.

Zarei,A.Bagherzadeh,R. Ravanipor,M.(2022). nvestigating the status of tobacco use among adolescents in Bushehr city and related factors in ۲۰۱۸, Children's nursing journal, year 7, number 3, pp. 60-68. In Persian